

Ivan Kalinski i Mijo Lončarić

VRBOVEČKI KAJKAVSKI GOVOR

U radu se opisuju vokalske, konzonantske i prozodijske značajke govora Vrbovca i Cerja Vrbovečkoga. Iz morfologije daje se inventar imeničkih promjena.

Vokalizam

Sinkrono, u istraženim govorima vokalski je sustav monoftonški. Inventar razlikovnih jedinica u dugim i kratkim slogovima nije jednak. U kratkim slogovima, naglašenima i nenaglašenima, sedam je jedinica:

i	u
	o
e	o
ę	a

U dugim slogovima, naglašenima i nenaglašenima, šest je jedinica:

i:	u:
ę:	o:
ę:	a:

Odgovarajući dugi i kratki vokali razlikuju se po zatvorenosti:

e	~	ę:
a	~	a:

dok kratki *o* i *o* nemaju homolognog para jer prema njima u dugom vokalizmu stoji *o:*.

Primjeri vokala *i*, *u*, *o*, *e*, *o*, *ę*, *a* u kratkom naglašenom i nenaglašenom slogu u riječi¹:

¹ Primjenjuje se uobičajena hrvatska dijalektološka transkripcija, osim što se srednje kajkavske

i — m'ezivo, x'iza, ocv'irki; pripovē:dati, s'eči, na potō:ki
u — j'utro, v'ura; juž'ina, kul'iko, m'exuna
o — jab'oka, v'ona, p'on; pritē:gnoṭi, vōnē:ni
e — m'esto; 'ogeh, m'egla, d'enes; mlezivo
o — l'opata, 'oko, 'opasti; na pocē:ku, glē:tvo
ɛ — žɛna, s'ɛlo, p'oļɛ; 'imɛ, m'ɛļin
a — ž'aba, kr'ava, č'avel; otā:va, kr'avam, jag'oda

Primjeri vokala *i*, *u*, *e*, *o*, *ɛ*, *a*: u dugom, naglašenom i nenaglašenom slogu:

i: — zī:ma, vī:no, vi:d'imo
u: — pū:ščati, čū:la, klū:č; pu:šč'amo, ču:j'emo
e: — gorē:la, tē:sto, denē:šni; bē:ž'ala
o: — sō:za, nō:č, zō:bmi, rō:ka, s kō:jni; vro:č'gga
ɛ: — žɛ:nu, mɛ:so, zɛ:ti, vɛ:ž'ana
a: — krā:la, dā:n, jā:got; ra:n'imo

U prednjem redu, u kratkom slogu, dvije su jedinice *e*-tipa: srednje/centralnije *e* — m'esto, v'era, posē:kel, 'otec, te otvorenije/kompaktnije *ɛ* — ž'ena, šɛnī:čni. U stražnjem redu dvije su jedinice *o*-tipa: srednje/centralnije *o* — 'otec, 'oko, s'ɛlo, m'alo², vodē:ni, te zatvorenije/difuznije *o* — jab'oka, pritē:gnoṭi.

U dugom slogu, u prednjem redu, također su dvije jedinice *e*-tipa: zatvorenije/difuznije *e*: — posē:kel, sē:no, gorē:la te otvorenije/kompaktnije *ɛ*: — mɛ:so, vɛ:ž'ati, svɛ:tek; u stražnjem redu samo je jedna jedinica *o*-tipa: zatvorenije/difuznije *o*: — zō:p, rō:ka, nō:š, s kō:jni.

Podrijetlo vokala:

<i>i</i>	←	<i>i</i>	x'iza, m'isel
	←	ě	u t'irati, sin'okoša
<i>i</i> :	←	<i>i</i> :	zī:ma, pī:tati
<i>e</i>	←	ě	m'esto, č'ovek
	←	ə	m'egla, st'eza, s'ɛdem, m'ozek
	←	ɛ	u zā:jec
<i>e</i> :	←	ě:	sē:no, tē:sto, bē:ž'ati
			u naknadno produženom slogu gorē:la, posē:kel
	←	<i>i</i> :	u slijedu e:r operē:ral

palatalne afrikate, "troroge" č (č', tɕ) i ž (ž', dz) bilježe sa č i ž. Za prozodiju primjenjuje se transkripcija prihvaćena za Općeslavenski lingvistički atlas.

² Stjepan Ivšić, *Jezik Hrvata kajkavaca*, Ljetopis JAZU XIVIII, Zagreb 1936, str. 88. U uzorku teksta iz Vrbovca dolazi māle N sg. n 'malo' uz tēško. U Vrbovcu i Cerju Vrbovečkom danas nema prijelaza *o* → *e* u morfemu za N sg. n. ni drugdje.

<i>ɛ</i>	←	<i>e</i>	<i>ž'ena, s'elo, p'oľɛ</i>
	←	<i>ɛ̇</i>	<i>'imɛ, vrɛ:mɛ</i>
	←	<i>ě</i>	<i>u k'orɛn</i>
	←	<i>ə</i>	<i>u j'ɛsɛm</i>
<i>ɛ:</i>	←	<i>ɛ:</i>	<i>mɛ:so, pɛ:tek, zɛ:ti</i>
	←	<i>e:</i>	<i>žɛ:nu, sɛ:la</i>
<i>o</i>	←	<i>o</i>	<i>'oko, v'oda, posɛ:kɛl, na orɛ:ju</i>
<i>ȯ</i>	←	<i>l̇</i>	<i>jab'oka</i>
	←	<i>ȯ</i>	<i>pritɛ: gnɔti</i>
<i>o:</i>	←	<i>o:</i>	<i>mò:š, pò:š</i>
	←	<i>l:</i>	<i>vò:k, žò:t</i>
	←	<i>o</i>	<i>u naknadno produženom slogu mò:j, nò:č; s kò:jni, kò:ža, z vò:li</i>
<i>a</i>	←	<i>a</i>	<i>ž'aba, l'opata</i>
<i>a:</i>	←	<i>a:</i>	<i>mlā:titi, lā:s, mlā:t, glā:va</i>
	←	<i>ə</i>	<i>u lā:š, dā:n</i>
		<i>a</i>	<i>u naknadno produženom slogu z lopā:tu, jā:got, krā:la</i>
<i>u</i>	←	<i>u</i>	<i>v'ura, p'ura, j'utro</i>
	←	<i>ȯ</i>	<i>ž'enu, v'odu (A sg.) u nenaglašenom položaju</i>
	←	<i>ə</i>	<i>u v'u, v'užgal</i>
<i>u:</i>	←	<i>u:</i>	<i>dū:ša, klū:č</i>

Drukčije od prijašnjih podataka, utvrđeno je da su izjednačeni $o=l̇$ dali o , koje se izjednačilo s etimološkim o , osim u nenaglašenom položaju gdje se izjednačilo s u .

Prema prasl. *čer-* imamo "punoglasje" u *čer'evo, č'erep*. Za prefiks *per-* imamo $ɛ$ – *prɛ:det*, a za prefiks *pro-/pre-* imamo također $ɛ$ – *pr'ɛklɛl, prɛm'enil*. Suglasnik r ima neslogotvornu i slogotvornu varijantu ($ṙ$).

Konzonantizam

Inventar:

p	b				
		f	v		
t	d	s	z	c	ʒ
		š	ž	č	č̇
k	g	x			
m					
n	l	r			
ń	l̇		j		

Suglasnici potječu od odgovarajućih prahrvatskih suglasničkih fonema. Posebnosti se iznose pojedinačno.

Suglasnik se *x*, uz iznimke, dobro čuva:

- u inicijalnom položaju osim u skupovima *hr-*, *hl-*: *x'iža*, *x'asen* ali otpada u inicijalnom položaju ispred sonanata: *rà:st*, *ra:n'imo*, *là:t*
- u finalnom položaju: *v'rx*, ali: *'orej*.

Sekundarno se *x* čuva: *x'rža*, *x'rzati*.

Refleksi starih skupova:

- *tj* je dalo *č*: *svē:ča*, *pl'ačen*, *mà:šča*
- *dj* je dalo *ž*: *m'ęža*, *pr'ęža*
- skupovi *stj* = *skj*, *zdj* = *zgj* dali su *šč* i *žž*: *č:ščem*, *pū:ščati*, *k'rščen*, *dr'ožže*, *d'eščica*
- prema *čar-* imamo *č/cr-* u *č:r:f*, *c:r:n*, *c'r:en*.

Staro *r'* ispred *ę* dalo je *-rij-*: *'oriję*, *m'oriję*; skup *-aje* dao je *-iję*: *l:-stję*, *snò:piję*, *k'ostiję*.

Suglasnici se *ń* i *ł* nisu depalatalizirali: *čerē:šńa*, *kux'ińa*, *pē:n*, *'ogen*, *kłù:č*.

Ispred pauze i ispred bezvučnih šumnika ne mogu stajati zvučni šumnici i sonant *v*: *gr'ost*, *zò:p*, *grà:t*; *krā:fski*, *bāpski*; *b:r:f*, *plà:f*.

Sonant se *l* ostvaruje ispred vokala *i*, *e* kao *l'*, rjeđe i ispred *ę*: *b'ol'i*, *ml'ez'ivo*, *mē:l'ę*.

U određenim suglasničkim skupovima došlo je do gubljenja ili do zamjenjivanja suglasnika:

- sonant *v* izgubio se ispred nekih suglasnika na početku riječi: *là:s*, *là:t* "vlat", *d'ovec*
- na početku riječi u suglasničkom se skupu izgubio početni eksploziv *p*: *čę:la*, *t'ič*, *šęnica*
- u početnom skupu *gd-* gubi se *g*: *d'e*
- u skupu *-dn-* izgubio se *d*: *j'ęnoga*, *glā:na*
- u skupu *-tvr-* i *-svr-* izgubio se *v*: *četr:ti*, *s'rbi mę*
- disimilaciju *-tl-* u *-kl-* te *dl-* u *gl-* imamo u *m'ękla*; *glē:tvo*.

Prozodija

Po Ivšićevoj akcenatskoj podjeli kajkavskoga narječja vrbovečki kajkavski govor spada u njegovu IV, mlađu grupu, točnije u 6. tip te grupe: "*lěti*, *mlătım*, *měso*, *mlătımo*, *tāncāti*, *mlătiti*, *lòpata*, *jagòda*"³. To su govori s metatonijom akcenata *˘* i *˘* u preposljednjem slogu riječi, s progresivnom metataksom tih akcenata iz daljih slogova u riječi te s metataksom, progresivnom i regresivnom, akcenta *˘*.

³ Isti, str. 47-195.

Ivšičevi primjeri: *posēkel* — *pōsekli*; *lèti*, *mlâtim*, *mēso*, *mlāfimo*, *tāncàti*, *mlâtiti*, *lōpata*, *jagōda* svi odgovaraju današnjem stanju, osim jednoga: *tāncàti*, koji glasi *tā:ncati*, tj. *tāncàti* se izjednačio s tipom *mlâtiti*.

Po strukturnoj, tipološkoj, razdiobi prozodijskih sustava kajkavskoga narječja (Lončarić 1986, 1990)⁴ vrbovečki govor spada u 11. sustav A. b. skupine. U tom, 11. sustavu zadnji slog riječi, ultima, otvorena ili zatvorena, ne može biti naglašena: *l'eti*, *r'ačun*, *k'otač*, dok u hijerarhijski nadređenom 10. tipu otvorena ultima može, a zatvorena ne može biti naglašena: *l'eti*, ali: *račù:n*, *kotà:č*.

Govor je troakcenatski: ˘ ('a), ˆ (à:), ˜ (â:).

U jednosložnim riječima s dugim vokalom mogu stajati samo silazni akcenti, a u višesložnima, u inicijalnom i medijalnom slogu, sva tri: *s'ęlo*, *zī:ma*, *sę:la*; *jab'oka*, *zaj:ca*, *povē:dati*.

Posljednji slog višesložne riječi ne može biti naglašen, osim iznimno u onih koje završavaju na *-ant*: *trafik'ant*, *zafrk'ant*.

Dijakrono, vrbovečki kajkavski govor karakterizira unakrsna metatonija osnovnoga cirkumfleksa tipa *mē:so*, metatonijskoga cirkumfleksa tipa *bā:bin*, *m:-slim*, koji glase *bā:bin*, *mī:slim*, te novoga akuta na dugim starim vokalima tipa *sū:ša* i na starim kratkim vokalima tipa *sē:la*, *žē:nski*, koji u vrbovečkom glase *sù:ša*, *sę:la*, *žę:nski*.

Tako metatoniju akcenta ˆ imamo u primjerima kao: *mę:ļa*, *pā:lec*, *tē:sto*, *jā:got*, *na pocē:ku*, a metatoniju ˜ u primjerima kao: *sù:ša*, *p:-šęm*, *gò:sek*, *dob:-la*, *zę:ļę*, *sę:la*, itd.

U višesložnim riječima prema starijem ˆ i ˜ imamo slijed — ˘: *tā:nc'amo*, *ra:n'imo*, *vro:čęga*.

Akcentat ˘ se povlači s ultime na prethodni kratak slog: *žęna*, *v'oda*, *s'teza*, *d'enes*, a na dugi slog kao akut: *glāva*, *vī:no*, *tęžā:ka*.

Cirkumfleks se, s otvorene i zatvorene ultime, povukao prema početku riječi: *l'ęti*, *b'ol'i*; *r'ačun*, *k'otač*.

Progressivnu metataksu imamo s kratkih slogova u primjerima kao: *jag'oda*, *jab'oka*, a regresivnu u *l'opata*, *'istina*, *k'obila*.

⁴ Mijo Lončarić, *Bilogorski kajkavski govori*, Rasprave ZJ, 12, Zagreb 1986; *isti*: Kaj — jučer i danas, Zagreb 1990.

Morfologija

Inventar nastavaka imeničke promjene

o-osnove

muški rod

sg.

N	-ø	<i>k'oń, st'olec, p'otok</i>
G	-a	<i>k'ońa, st'olca, p'otoka</i>
D	-u	<i>k'ońu, st'olcu, p'otoku</i>
A	-a	<i>k'ońa "živo"</i>
	-ø	<i>p'otok "neživo"</i>
L	-u	<i>k'ońu, p'otoku/potō:ku</i>
I	-om/-em	<i>p'otokom; k'ońem, st'olcem</i>

pl.

N	-i	<i>k'ońi, p'otoki</i>
G	-of	<i>k'ońof, st'olcof, p'otokof</i>
	-i	<i>(za mjere) fā:ti "hvati", m'etri</i>
D	-om/-em	<i>grā:dom; k'ońem</i>
A	-ę	<i>k'ońę, grā:dę</i>
LI	-i	<i>na p'otoki/na potō:ki, na kō:ńi; s p'otoki/s potō:ki, s kō:ńi</i>

srednji rod

sg.

NA	-o	<i>s'ęlo, m'esto</i>
G	-a	<i>s'ęla, p'ola, sō:nca</i>
DL	-u	<i>s'ęlu, sō:ncu; na s'ęlu, na sō:ncu</i>
I	-om/-em	<i>s'ęlom, p'olęm</i>

pl.

NA	-a	<i>sę:la, pō:ļa</i>
G	-ø	<i>sę:l, pō:l</i>
	-i	<i>(iznimno) pī:smi</i>
D	-am	<i>sę:lam, pō:ļam</i>
LI	-i	<i>na sę:ļi, na pō:ļi; sę:ļi, s pō:ļi</i>

a-osnove

ženski rod

sg.

N	-a	<i>ž'ena, v'oda</i>
G	-e	<i>ž'ene, v'ode</i>
DL	-e	<i>ž'ene, v'ode</i>
A	-u	<i>ž'enu, v'odu</i>
I	-u	<i>žē:nu, v'odu/vō:du</i>

pl.

NA	-e	<i>ž'ene, v'ode</i>
G	-o	<i>žē:n, vō:t</i>
D	-am	<i>ž'enam, v'odam</i>
L	-a	<i>ž'ena, v'oda</i>
I	-ami	<i>ž'enami, v'odami</i>

i-osnove

sg.

NA	-o	<i>nō:č, n'it</i>
GDL	-i	<i>n'oči; k n'oči, v n'oči; n'iti; k nī:ti; na nī:ti</i>
I	-ju	<i>z n'očju</i>

pl.

NA	-i	<i>n'oči, n'iti</i>
G	-i	<i>n'oči, n'iti/nī:ti</i>
D	-em	<i>n'očem, n'item</i>
L	-e	<i>n'oče, n'ite</i>
I	-mi	<i>n'očmi, n'itmi</i>

n-osnove

sg.

NA	-o	<i>'imę</i>
G	-na	<i>im'ęna</i>
DL	-nu	<i>im'ęnu</i>
I	-nom	<i>im'ęnom</i>

pl.

NAL	-na	<i>imĕ:na</i>
G	-n	<i>imĕ:n</i>
D	-nam	<i>imĕ:nam</i>
I	-ni	<i>imĕ:ni</i>

NA sg. im. m. roda *o*-promjene imaju izjednačen nastavak za oznaku "neživo", kako je u mnogim kajkavskim govorima. Za oznaku "živo" izjednačeni su nastavci GA sg.

Izjednačeni su, također, nastavci DL sg. Razlikovnost se D sg. i L sg., u pojedinim kategorijama, razabire u promjeni akcenta osnove: D sg. *k p'otoku* ~ L sg. *na potō:ku*.

U I sg. nastavci su *-om/-em*. Nastavak *-om* dolazi kad osnova završava kojim nepalatalom, osim suglasnika *c*; nastavak *-em* kad osnova završava na palatal i na *c*.

U D pl. nastavci su, ovisno o palatalnom ili nepalatalnom dočetu osnove i kad osnova završava na *c*, također *-om/-em*.

U LI pl. nastavak je *-i*. Razlikovanje se L pl. i I pl. uspostavlja iz konteksta.

U N sg. im. sr. roda nastavci su *-o, -ę*. Izjednačeni s njima su nastavci A sg.: *s'ęlo, p'oļę*.

G sg. i DL sg. im. ž. roda *a*-promjene razlikuju se otvorenošću oznake za G prema centralnosti za DL: G sg. *žęne* ~ DL sg. *žęne*.

A sg. i I sg. izjednačeni su nastavkom *-u*; razlikovnost se postiže promjenom akcenta osnove: A sg. *žęnu* ~ I sg. *žę:nu*.

Im. ž. roda *r*-osnove, *m'atęr*, u GDL sg. te u cijeloj promjeni pl. ima iste nastavke kao im. ž. roda *a*-osnova.

U I sg. *i-* i *r*-osnova nastavak je *-ju*.

Kazivačima, gđi Branki Šparavec iz Cerja Vrbovečkoga, te obitelji Medverec iz Vrbovca, koji generacijama žive u navedenim mjestima, za dobivene dijalekatne podatke najsrdajnije zahvaljujemo.

Summary

THE KAJKAVIAN SPEECH OF VRBOVEC

In the speeches that are analysed in this paper the vowel system is monophthonic. In short syllables, accented and unaccented, there are seven units: *i, u, o, e, o, e, a* in long syllables, accented and unaccented, there are six units: *i:, u:, e:, o:, e:, a:*. The short and long vowels differ in their closure: *e ~ e:* and *a ~ a:*.

The consonant system is typically kajkavian. In certain consonant clusters some consonants were lost or replaced: *lā:s, čē:la, šē:nica, glā:na, s'rbi mē, glē:tvo* etc. In older clusters *tj → č:* *svē:ča, dj → ž:* *m'ęža*; clusters *stj=skj, zdj=zgj*, gave *šč* and *žž:* *-:ščem, pū:ščati, k'rščen, dr'ožžę, d'eščica*. *Čar* gave *č/cr* in *čr:f; cr:n*.

Voiced fricatives and sonant *v:* *z:p, grā:t, bā:pski, krā:fski, b:r:f* cannot stand in front of a pause and voiceless consonants. Consonant *x* is very well preserved when it is secondary: *x'rža*. Consonants *ñ* and *l* have not been depalatalized: *'ogen, kļū:č*. Old *r*' in front of *ę* gave *-rij-: 'oriję, m'oriję*.

According to Ivšić's theory of accentual distribution of kajkavian speeches the kajkavian speech of Vrbovec belongs to the sixth type of the fourth group, i.e. the speeches with metatonic accent $\hat{\ }$ and $\tilde{\ }$ on the penultimate syllable in words, with progressive metataxis of these accents from further syllables in the word as well as with metataxis, progressive and regressive, of the accent $\tilde{\ }$.

According to structural distribution (Lončarić 1986, 1990) the speech of Vrbovec belongs to the 11th system of A.b group in which the ultimate syllable, closed and opened, cannot be accented: *l'eti, račun*.

In the morphological part the authors give the inventory of noun declensions.

Key words: Vrbovec, kajkavian, dialect, local speech, prozody, vocalism, consonantism, morphology

Ključne riječi: Vrbovec, kajkavski, narječje, mjesni govor, prozodija, vokalizam, konzontizam, morfologija